

MISTR ECKHART

Rudolf Steiner

Zcela prožhnut pocitem, že v lidském duchu se věci rodí jako vyšší bytosti znovu, je myšlenkový svět Mistra Eckharta. Stejně jako největší křesťanský teolog středověku, Tomáš Akvinský, který žil v letech 1225-1274, náležel Eckhart k dominikánskému řádu. Byl bezvýhradným ctitelem Tomášovým. To je plně pochopitelné, vezmeme-li v potaz celý způsob myšlení Mistra Eckharta. Věřil, že je sám v souladu s učením křesťanské církve, stejně jako předpokládal, že se s ním shoduje Tomáš. Z obsahu křesťanství nechtěl nic odstraňovat, ani k němu nic přidávat. Chtěl však tento obsah *po svém* znovu vybudovat. Mezi duchovní potřeby takové osobnosti, jako byl Eckhart, nepatří stavět takové či onaké nové pravdy na místo starých. Byl zcela srostlý s obsahem, jež obdržel prostřednictvím tradice. Chtěl však tomuto obsahu dát novou podobu, nový život. Bezpochyby chtěl zůstat pravověrným křesťanem. Křesťanské pravdy přijímal za své. Chtěl na ně jen nahlížet jiným způsobem, než to dělal například Tomáš Akvinský. Ten předpokládal dva prameny poznání: *zjevení* ve víře a *rozum* ve vědě. Rozum poznává zákony věcí, tedy duchovno v přírodě. Může se také pozvednout nad přírodu a z jedné strany v duchu uchopit božskou bytost, na níž je založena příroda. Tím ovšem nedosáhne ponoření v *plnou* bytost Boží. Pomoci mu musí vyšší pravda. Ta je dána v Písmu svátém. Ono *zjevuje*, čeho člověk vlastní silou dosáhnout nemůže. Vyšší pravdu Písma musí člověk přijmout; rozum ji může obhajovat, může ji chtít pochopit svými poznávacími schopnostmi, leč jaktěživ ji z lidského ducha nemůže sám vytvořit. *Nejvyšší* pravda není to, co duch *zří*, nýbrž jisté poznání, kterého se duchu dostává *zvenčí*. Svátý Augustin se prohlašuje za neschopného najít v sobě pramen toho, čemu *má věřit*. Říká: „Nevěřil bych evangeliu, kdyby mě k tomu nenabádala autorita katolické církve.“ To je ve smyslu evangelisty, který odkazuje na zevní svědectví: „Co jsme slyšeli, co jsme viděli svými očima, co jsme zřeli, čeho se naše ruce dotýkaly, o Slovu života... co jsme slyšeli a viděli, zvěstujeme vám, abyste s námi měli obecnství.“ Mistr Eckhart by však člověku rád vštípil slova Kristova: „Je pro vás vhodné, abych odešel, neboť neodejdu-li, nepřijde k vám Duch Svátý.“ Tato slova pak Eckhart vysvětluje: „Věřu, jako by pravil: Založili jste příliš mnoho radosti na mém *přítomném obraze*, proto se vám nemůže dostat dokonalé radosti Ducha Svatého.“ Eckhart se nedomnívá, že by mluvil o jiném Bohu, než o kterém mluví Augustin i evangelista i Tomáš; přece však není jejich svědectví o Bohu jeho svědectvím. „Někteří lidé se chtějí na Boha dívat očima tak, jako se dívají na nějakou krávu, a chtějí mít Boha rádi tak, jako mají rádi nějakou krávu. Mají tak Boha rádi pro vnější bohatství a vnitřní útěchu; avšak takoví lidé nemají Boha opravdu rádi.... Prostoduší lidé se domnívají, že by se měli na Boha dívat, jako by on stál tamhle a oni zde. Tak tomu není. V poznávání jsme Bůh a já jedno.“ Taková vyznání nejsou u Eckharta založena na ničem jiném než na zkušenosti vnitřního

smyslu. Tato zkušenost mu ukazuje věci ve vyšším světle. Věří proto, že k tomu, aby dospěl k nejvyššímu pochopení, nemá zapotřebí zevního světla: „Jeden mistr praví: Bůh se stal člověkem, a tím je povzneseno a poctěno celé lidské pokolení. Radujme se tomu, že Kristus bratr náš vlastní silou vystoupil nade všechny kůry andělské a sedí po pravici Otcově. Tento mistr dobře praví; však arci, já na to příliš nedám. Co by mi pomohlo, kdybych měl bratra, jenž by byl boháč, a já byl přitom chudák? Co by mi pomohlo, kdybych měl bratra, jenž by byl mudrc, a já byl hlupák? ... Nebeský Otec rodí svého jednorozeného Syna v sobě i ve mně. Proč v sobě i ve mně? Jsem s ním jedno, a on mne nemůže vyloučit. Duch Svátý přijímá své jsoucnost a vzniká společným činem mým, jakož i Božím. Proč? Jsem v Bohu, a nepřijímá-li Duch Svátý své jsoucnost ode mne, nepřijímá je ani od Boha. Já nejsem nikterak vyloučen.“

Když Eckhart připomíná slovo svátého Pavla: „oblecte se v Ježíše Krista“, chce těmto slovům podsunout smysl: zahloubete se do sebe, ponořte se do sebezpytování, a z hlubin vaší bytosti vám Bůh bude zářit vstříc; přezírá vám všechny věci; našli jste jej v sobě; sjednotili jste se s bytostí Boží: „Bůh se stal člověkem, abych se já stal bohem.“ V traktátu *O odloučenosti* se Eckhart vyslovuje o vztahu zevního vnímání k vnitřnímu: „Tu věz, že mistři praví, že v každém člověku jest člověk dvojitý: jeden sluje člověk zevní, tj. smyslovost; tomu člověku slouží pět smyslů, a on působí silou duše. Druhý člověk sluje člověk vnitřní, to jest nitro člověka. Nyní věz, že žádný člověk, který miluje Boha, nepotřebuje v zevním člověku více sil duše, než je pěti smyslům nezbytně nutno, a že nitro neobrací k pěti smyslům, leda je samo určovatelem a vůdcem pěti smyslů a hlídá je, aby neotročily svému pudu po zvířecosti.“ Kdo mluví o vnitřním člověku takto, ten již nemůže směřovat svůj pohled na nějakou *vně něho* ležící *podstatu* věcí. Je mu totiž jasné, že v žádném projevu zevního smyslového světa se mu tato *podstata* neukáže. Mohli bychom mu namítnout: Jak se týká věcí v zevním světě to, co jim ze svého ducha přidáváš? Buduj na svých smyslech. Jen ony ti dávají vědomost o zevním světě. Nefalšuj příměsí ducha to, co ti smysly v čistotě, bez příměsí podávají jako obraz zevního světa. Tvé oko ti poví, jaká je barva; co poznává o barvě tvůj duch, z toho není v barvě nic. Z pozice Mistra Eckharta bychom museli odpovědět: Smysly jsou fyzická zařízení. Jejich sdělení o věcech se tedy mohou týkat jen fyzická věcí. Toto fyzično ve věcech se mi sděluje tím, že ve mně samém vzbuzuje fyzický děj. Barva jako fyzický děj zevního světa budí fyzický děj v mém oku a v mém mozku. Tím vnímám barvu. Touto cestou však z barvy mohu vnímat jen to, co je na ní fyzického, smyslového. Smyslovým vnímáním se z věcí vyřazuje vše ne-smyslové. Věci jsou jím zbavovány všeho, co je na nich nesmyslového. Pokračuji-li dále k duchovnímu, ideovému obsahu věcí, pak jen znovuvytvářím to, co smyslové vnímání z věcí vymazalo. Smyslové vnímání mi tedy neukazuje nejhlubší podstatu věcí; spíše mě od této podstaty odděluje. Duchovní, ideové pochopení mě však s touto podstatou znovu spojuje. Ukazuje mi, že věci jsou ve svém nitru přesné téže duchovní podstaty jako já sám. Hranice mezi mnou a zevním světem vlivem duchovního pochopení světa padá. Od zevního světa jsem oddělen, dokud jsem smyslovou věcí mezi smyslovými věcmi. Mé oko a barva jsou dvě různá jsoucnost. Můj mozek a rostlina jsou dvojí. Avšak ideje obsažené v rostlině i v barvě patří spolu s idejemi obsaženými v mém mozku i v oku do jednoho jednotného ideového jsoucnost. - Tento náhled nesmí být zaměňován s velmi rozšířeným antropomorfizujícím (polidšťujícím) světonázorem, který se domnívá, že věci zevního světa pochopí tím, že jim doloží vlastnosti psychického rázu, jež mají být podobné

vlastnostem lidské duše. Tento názor říká: Když se zevně setkáme s druhým člověkem, vnímáme na něm jen smyslové znaky. Svému bližnímu nevidím do nitra. Podle toho, co z něho vidím a slyším, usuzuji na jeho nitro, na jeho duši. Duši tedy nikdy nevnímám bezprostředně. Duši vnímám pouze ve svém vlastním nitru. Mé myšlenky, výtvořivé mé fantazie, mé city nevidí žádný člověk. Právě tak, jako takovýto vnitřní život vedle zevně vnímatelných věcí mám já, musí tedy takový život mít všechna ostatní jsoucna. Takhle usuzuje ten, kdo stojí na stanovisku antropomorfofyzujícího (polidšťujícího) světonázoru. Co zevně vnímám na rostlině, musí prý právě tak být jen zevní stránkou nějakého nitra, nějaké duše, již si musím přimyslet k tomu, co vnímám. Ježto pak pro mne existuje jen jediný vnitřní svět, totiž můj vlastní, mohu si rovněž vnitřní svět jiných bytostí představovat jen podobně mému vnitřnímu světu. Tak dojdeme k jistému druhu oduševnění veškeré přírody (panpsychismu). Tento náhled spočívá na neznalosti toho, co nám rozvinutý vnitřní smysl doopravdy nabízí. Duchovní obsah zevní věci, jenž vzchází v mém nitru, není nic, co bych si k zevnímu vjemu přimýšlel, právě jako si ke druhému člověku nepřimýšlím jeho ducha. Vnitřním smyslem vnímám duchovní obsah stejně, jako vnímám zevními smysly obsah fyzický. To, co v uvedeném smyslu nazývám svým vnitřním životem, není ve vyšším smyslu zdaleka můj duch. Tento vnitřní život je jen výsledkem čistě smyslových dějů, náleží mi jen jako zcela individuální osobnost, jež není ničím než výsledkem své fyzické organizace. Přenáším-li takové nitro na vnější věci, pak si vskutku pustě vymýšlím. Můj osobní duševní život, mé myšlenky, vzpomínky a pocity jsou ve mně, protože jsem příslušným způsobem uspořádanou přírodní bytostí se zcela určitým smyslovým ústrojím, se zcela určitou nervovou soustavou. Tuto svou *lidskou* duši nesmím přenášet na věci. Směl bych to pouze tehdy, kdybych někde našel podobně uspořádaný nervový systém. Má individuální duše však není mou nejvyšší duchovní součástí. Tuto nejvyšší duchovní součást v sobě nejprve musím probudit vnitřním smyslem. Teprve takto probuzený duch ve mně je zároveň jeden a týž jako duch ve všech věcech. Tomuto duchu se rostlina zjevuje ve své vlastní duchovnosti. Nepotřebuji jí propůjčovat duchovnost podobnou mé vlastní. Pro *tento* světonázor ztrácejí všechny řeči o neznámé „věci o sobě“ jakýkoli smysl. Vnitřnímu smyslu se totiž odhaluje právě tato „věc o sobě“. Všechny řeči o neznámé „věci o sobě“ pocházejí z toho, že ti, kdo takto mluví, nejsou schopni zno- vurozpoznat „věc o sobě“ v duchovním obsahu svého nitra. Domnívají se, že ve svém nitru poznávají bezpodstatné stíny a schémata, „pouhé pojmy a ideje“. Ježto však přece jen *tuší* jakousi „věc o sobě“, domnívají se, že takto „věc o sobě“ se skrývá a že lidské poznávací schopnosti jsou vytyčeny hranice. Těm, kdo jsou v zajetí této domněnky, nemůžeme dokázat, že „věc o sobě“ musí uchopit ve svém nitru, neboť by tuto „věc o sobě“ nikdy neuznali, ani kdybychom jim ji předložili. O takové *uznání* se však jedná. - Vše, co říká Mistr Eckhart, je tímto uznáním prochnuto: „Torci podobnostvím. Dveře na stěžeji se otvírají a zavírají. Přirovnám-li nyní vnější desku dveří zevnímu člověku, přirovnám stěžeji člověku vnitřnímu. Když se pak dveře otvírají a zavírají, pohybuje se vnější deska sem a tam, zatímco stěžeji zůstává trvale bez pohybu a nijak se při tom nemění. Stejně je tomu i zde.“ Jako individuální smyslová bytost mohu věci po všech stránkách probádat - dveře se otvírají a zavírají; nene- chám-li v sobě smyslové vjemy povstat duchovně, neznám nic o jejich podstatě - stěžeji se nepohybuje. Vnitřním smyslem zprostředkované osvětlení je podle Eckhartova názoru příchodem Boha do duše. Světlo poznání, jež se tímto příchodem rozhoří,

nazývá „jiskérkou duše“. Místo v lidském duchu, kde svítí tato „jiskérka“, je „tak čisté, a tak vysoké, a tak vznešené samo v sobě, že v něm nemůže přebývat žádné stvoření, nýbrž bydlí v něm jen Bůh sám se svou čistou božskou podstatou“. Kdo v sobě probudil tuto „jiskérku“, ten už nevidí *pouze* tak, jak vidí člověk zevními smysly a logickým rozumem, který vjemy smyslů pořádá a třídí, nýbrž vidí, jaké jsou věci o sobě. Zevní smysly a pořádací rozum oddělují jednotlivého člověka od ostatních věcí; činí ho individuem v prostoru a čase, které v prostoru a čase vnímá i ostatní věci. Člověk osvícený onou „jiskérkou“ přestane být jednotlivou bytostí. Zničí svou oddělenost. Vše, co způsobovalo rozdíl mezi ním a věcmi, nyní přestává. Už nepřichází v úvahu, aby pozorovatelem věcí byl *on* jako jednotlivá bytost. On a věci už nejsou odděleni. Věci, a tedy i Bůh, se v něm zhlížejí. „Tato jiskérka, to je Bůh, tedy je to jediné Jedno, a jako obraz v sobě nosí veškeré stvoření, obraz bez obrazu, obraz nad obraz.“ Nejnádhernějšími slovy vypovídá Eckhart o vyhasnutí jednotlivé bytosti: „Odtud jest vědět, že poznati Boha a býti Bohem poznán jest podstatou jedno. Tak poznáváme Boha a vidíme, že on nás činí vidoucími a poznávajícími. A jako vzduch, jenž osvětluje, není nic jiného, než co jej osvětluje - neboť svítí proto, že jest osvětlen - tak poznáváme, že jsme poznáváni a že on si nás činí poznávajícími.“

Na takovémto základě si Mistr Eckhart buduje svůj vztah k Bohu. Ten je čistě duchovní a nemůže být utvářen podle vzoru přejatého z lidského, individuálního života. Bůh nemůže své stvoření milovat způsobem, jakým jednotlivý člověk miluje bližního; Bůh nemohl stvořit svět způsobem, jakým stavitel hotoví dům. Všechny takové myšlenky se před vnitřním zřením rozplývají. To, že miluje svět, patří k *podstatě* Boha. Bůh, který by mohl, ale také nemusel milovat, je vytvořen k obrazu individuálního člověka. „Při dobré pravdě a při věčné pravdě a při přetrvávající pravdě pravím, že v každého člověka, který se ponořil v podstatu, se Bůh musí vylíti celou svou mocí, tak zcela a úplně, že si ve svém životě ani ve své bytosti ani ve své podstatě ani ve svém božství neponechá nic; to vše musí věru s plodností rozliti.“ Vnitřní osvícení je pak něco, co duše musí *nutně* najít, zahlubá-li se do podstaty. Již z toho plyne, že Boží sdělení lidstvu si nesmíme představovat jako *zjevení* dané jedním člověkem druhému. K *takovému* sdělení také nemusí dojít. Člověk se může druhému uzavřít. Bůh se, podle své podstaty, *musí* sdělovat. „Je jistá pravda, že Bohu jest nezbytno, aby nás hledal, právě jako by na tom záviselo veškeré jeho božství. Bůh nás nemůže postrádali, jako my nemůžeme postrádali jeho. Můžeme-li se však my od Boha odvrátiti, Bůh se od nás nikdy odvrátiti nemůže.“ Logicky pak také nesmí být vztah člověka k Bohu chápán tak, že by obsahoval něco obrazného, něco přejatého z *individuálního* člověčenství. Eckhart si je vědom, že k dovršení prapodstaty světa patří, že tato prapodstata najde sebe samu v lidské duši. Prapodstata by byla nedokonalá, ba nehotová, kdyby postrádala onu součást své výbavy, jež se objevuje v duši člověka. Co se děje v člověku, to patří ku prapodstatě; kdyby se to nedělo, byla by prapodstata jen částí prapodstaty. V tomto smyslu se člověk smí cítit *nezbytným* článkem podstaty světa. Eckhart to vyjadřuje v popisu svého pocitu vůči Bohu takto: „Neděkuji Bohu, že mne má v lásce, neboť se toho nemůže vzdát; at' chce či nechce, jeho přirozenost jej nutí... Proto nechci Boha prosit, aby mi něco dával, nechci jej ani chválit za to, co mi dal...“

Tento vztah lidské duše ku prapodstatě však nemáme chápat tak, jako by duše ve své individuální jsoucnosti byla prohlašována za jedno s prapodstatou. Duše, jež je zapletena ve

smyslový svět a tím v konečnost, v sobě jako taková obsah prapodstaty ještě *nemá*. Musí jej v sobě teprve rozvinout. Musí zničit sebe jako jednotlivou bytost. Mistr Eckhart výstižně charakterizuje toto zničení jako „*znebytí*“: „Když dojdou v základ božství, neptá se mě nikdo, odkud přicházím a kde jsem byl, a nikdo mne nepohřešuje, neboť zde jest *znebytí*.“ Jasně hovoří o tomto vztahu rovněž věta: „Vezmu džber s vodou a vložím veň zrcadlo a umístím jej pod sluneční kotouč. Slunce vrhá svou jasnou zář do zrcadla a přece nezaniká. Zrcadlení zrcadla ve slunci je sluncem ve slunci, a zrcadlo je přesto tím, čím jest. Tak je tomu s Bohem. Bůh je v duši svou přirozeností i ve své podstatě a ve svém božství, a přece není duše. Zrcadlení duše v Bohu je Bohem v Bohu, a duše je přesto tím, čím jest.“

Duše, která se oddá vnitřnímu osvětlení, v sobě nerozpoznává jen to, čím byla *před* osvětlením, nýbrž i to, čím se stane teprve *vlivem* tohoto osvětlení. „Máme býti s Bohem sjednoceni bytostně; máme býti s Bohem sjednoceni jednotně; máme býti s Bohem sjednoceni cele. Jak máme býti s Bohem sjednoceni bytostně? Má se to státi ve zření a nikoliv v bytí. Jeho bytí se nemůže státi naším bytím, ale má býti naším žitím.“ V logickém smyslu nemá být poznáván již existující život - bytí - nýbrž vyšší poznání - zření - se samo má stát životem; ducha a ideje má zřící člověk pociťovat tak, jak individuální lidská přirozenost pociťuje obyčejný všední život.

Od takovýchto východisek dospívá Mistr Eckhart rovněž k čistému *pojetí svobody*. V obyčejném životě duše svobodná není. Je totiž zapředena do říše nižších příčin. Provádí to, k čemu je nucena těmito nižšími příčinami. „Zřením“ se duše z této říše pozvedá. Nejedná již jako jednotlivá duše. Odhaluje se v ní prabytost, jejíž příčinou nemůže být nic než ona sama. „Bůh vůli nenutí, nýbrž dává jí svobodu, takže vůle nechce nic jiného, než co chce Bůh sám. A duch nemůže chtít nic jiného, než co chce Bůh. A to není jeho nesvoboda, to je jeho pravá svoboda. Neboť svoboda jest, že nejsme vázáni, že jsme tak volni a čisti, a tak ryzi, jako jsme byli ve svém prvním projevu, jsouce osvobozeni v Duchu svátém.“ O člověku osvětleném můžeme říci, že je sám onou bytostí, jež podle sebe určuje dobré i zlé. Takový nemůže jinak, než konat dobro. Neslouží totiž on dobru, ale dobro v něm dochází uskutečnění. „Spravedlivý člověk neslouží ani Bohu, ani stvoření, neboť je svobodný, a čím blíže je spravedlnosti, tím více jest sám svobodou.“ Co potom může pro Mistra Eckharta být zlo? Může to být jediné jednání po *vlivem* podřízených náhledů, jednání duše, jež neprošla stavem *znebytí*. Taková duše je sobecká v tom smyslu, že chce jen sebe. Své chtění by mohla sladit s mravními ideály jen zevně. Zřící duše v tomto smyslu sobecká být nemůže. I kdyby chtěla sebe, chtěla by přesto, aby zavládl ideál, neboť se sama tímto ideálem stala. Již nemůže sledovat cíle nižší přirozenosti, neboť s touto nižší přirozeností už nemá nic společného. Jednat ve smyslu mravních ideálů neznamena pro zřící duši nucení ani odříkání. „Člověku, který dlí v Boží vůli a v Boží lásce, tomu je *potěšením* činiti všechny dobré věci, které chce Bůh, a nechati všech zlých věcí, které jsou proti Bohu. Je mu též nemožno pominouti věc, již chtěl Bůh způsobiti. Právě tak, jako by nebylo lze jiti tomu, kdo má nohy svázané, je pro člověka, který dlí v Boží vůli, nemožné učiniti nectnost.“ Eckhart se nadto výslovně ohrazuje proti tomu, že by tento jeho názor poskytoval privilej na všechno možné, co jednotlivec chce. Zřícího poznáme právě podle toho, že jako jednotlivec už nic nechce. „Někteří lidé říkají: Když mám Boha a Boží svobodu, mohu činiti vše, co chci. Nerozumějí správně tomuto slovu. Pakliže dokážeš

nějakou věc, jež je proti Bohu a jeho příkázání, tedy nemáš Boží lásky; můžeš arci balamutit svět, jako bys ji měl.“ Eckhart je přesvědčen, že pro duši, která se pohřbí až do svého základu, vysvitne v tomto základu též dokonalá mravnost, že tam přestane všechno logické chápání a všechno jednání v běžném smyslu a že do života člověk vstoupí zcela nový řád. „Vždyť všechno, čemu chápání může rozumět, i všechno, po čem žádost baží, to arci není Bůh. Kde chápání a žádost končí, kde je temno, tam svítí Bůh. Tam se v duši otevírá ona síla, jež jest dále než daleké nebe. ... Blaženost spravedlivých a blaženost Boží jsou jedna blaženost; neboť tam je blažen spravedlivý, kde je blažen Bůh.“